

הרב אורי בצלאל פישר, ר"מ בישיבה

מסירות נפש למען כבוד עם ישראל

ראשי פרקים:

- א. מבוא
- ב. הריגת אנשי שכם
- ג. מות שמשון
- ד. הריגת שאול
- ה. הבאת גוויות שאול ובניו לקבורה על ידי אנשי יבש גלעד
- ו. הסירוב לכרוע ברך לפני המן
- ז. שריפת כתבי קודש
- ה. מסקנה

***

א. מבוא

ידוע לנו, שיש ג' עבירות עליהן נצטווינו ליהרג ולא לעבור - עבודה זרה, שפיכות דמים וגילוי עריות. לגבי שאר עבירות אין חיוב ליהרג ולא לעבור, אלא רק בזמן של שעת השמד, וכן אם הדבר נעשה בפרהסיא. יתירה מכך, לדעת הרמב"ם (עיין הלכות יסודי התורה ה, א-ג), בכל מקרה שאין חיוב ליהרג ולא לעבור - יש איסור; וזה שנהרג ולא עבר התחייב בנפשו.

ברצוני לדון במקרה נוסף שלא הוזכר, ונראה שגם לגביו יש דין יהרג ולא יעבור - **מסירות נפש למען כבוד עם ישראל**. במקרה של פגיעה בכבוד עם ישראל, יש דין למסור את הנפש. פגיעה בכבוד עם ישראל הוא חילול השם שאין כדוגמתו ולכן לא צריך להזכירו - הוא כלול בחיוב למסור את הנפש במקרה של חילול השם.

במאמרנו נעמוד על מספר מקורות ומתוכם נוכל ללמוד עיקרון זה¹.

ב. הריגת אנשי שכם

נתחיל בעיון במעשה הריגת אנשי שכם. כתוב בתורה, בספר בראשית (לד, כה-לא):

וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּהִיוֹתָם לְאָבִים, וַיִּקְחוּ שְׁנֵי בְנֵי יַעֲקֹב שְׁמֵעוֹן וְלוֹי אֲחֵי דִינָה אִישׁ חָרְבוּ וַיָּבֵאוּ עַל הָעִיר בְּטַח וַיַּהַרְגוּ כָּל זָכָר. וְאֵת חֲמוֹר וְאֵת שָׂכָם בְּנוֹ הָרְגוּ לְפִי חָרָב, וַיִּקְחוּ אֶת דִּינָה מִבֵּית שָׂכָם וַיֵּצְאוּ. בְּנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ עַל הַחֲלָלִים וַיִּבְּאוּ הָעִיר אֲשֶׁר טָמְאוּ אַחֲוָתָם. אֵת צֹאנָם וְאֵת בְּקָרָם וְאֵת חֲמֹרֵיהֶם וְאֵת אֲשֶׁר בְּעִיר וְאֵת אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה לָקְחוּ. וְאֵת כָּל חֵילָם וְאֵת כָּל טַפָּם וְאֵת נְשֵׁיהֶם שָׁבוּ וַיָּבֵאוּ וְאֵת כָּל אֲשֶׁר בְּבֵית. וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל שְׁמֵעוֹן וְאֶל לוֹי: עֲבַרְתֶּם אֹתִי לְהַבְאִישׁנִי בַיָּשֵׁב הָאָרֶץ בְּפָנַעֲנִי וּבַפְּרִזִּי, וְאֲנִי מֹתִי מִסִּפֶּר וְנֶאֱסָפוּ עָלַי וְהִכְנִי וְנִשְׁמַדְתִּי אֲנִי וּבֵיתִי. וַיֹּאמְרוּ: הֲכֹזֶנָה יַעֲשֶׂה אֶת אַחֲוָתֵינוּ?

נראה להסביר, ששמעון ולוי טוענים שמסרו את נפשם להרוג את אנשי שכם מפאת הפגיעה בכבוד עם ישראל שהיתה כאן, וכפי שהם אומרים: "הכזונה יעשה את אחותנו?!". אי אפשר לשתוק על פגיעה בכבוד עם ישראל.

לפי זה יש להסיק, שיעקב חלק על יסוד זה. אולם נראה, שאפשר לבאר את המחלוקת במספר דרכים:

א. היה כאן ויכוח אם יעקב ובניו הוגדרו כאומה, או כיחידים. החיוב למסור את הנפש נאמר דווקא כשיש פגיעה בכבוד עם ישראל.

ב. יעקב סבר, שאכן היתה פגיעה בכבוד עם ישראל, אך הפגיעה נעשתה על ידי שכם, ולכן יש להרוג רק את שכם ולא את כל אנשי שכם. אלא, שמעון ולוי טענו שיש להרוג גם את אנשי העיר שכם, כיון שגם הם אחראים למעשה - שהיה עליהם למחות נגד המעשה. עוד אפשר להוסיף ולומר, ששכם היה ראש העיר, מנהיג העיר. לכן, אנשי העיר

¹ את יסוד הדברים שמעתי ממורי ורבי הרב יעקב מדין. אך יש דברים שהוספתי על דבריו.

נגררים אחריו. ומדובר כאן במלחמה בין שני עמים - בין יעקב ובניו ובין אנשי שכם. במקרה של מלחמה בין שני עמים, לא מביטים על החפים מפשע. בזמן מלחמה נלחמים נגד כולם, ואפילו פוגעים באנשים חפים מפשע. אך יש קושי בהבנה זו, כיון שכאן מדובר שכל אנשי העיר הם חפים מפשע ויש כאן רק אדם אחד אשם, ובוודאי במקרה כזה יש לפגוע רק באשם. נראה להסביר, שהיסוד שלא צריך להשגיח על החפים מפשע, הוא שאם נשגיח עליהם יבואו חיילנו שלנו לידי פגיעה מחיילי האויב. בזמן מלחמה אי אפשר להבחין, הניסיון לכך פוגע ביכולת להתגבר על האויב. אך זה אינו שייך כשמדובר בנוגע לאדם יחידי. אפשר לומר שאנשי שכם לא היו מוכנים למסור את שכם, ולכן לא היתה אפשרות אלא דווקא באופן כזה שיפגעו גם באנשים שהם חפים מפשע.

ג. לא היתה מחלוקת שלא היה חיוב למסור את הנפש, כיון שלא היו בגדר של אומה. אך הויכוח היה אם אפשר להחמיר על עצמך לעשות מעשה חסידות. שמעון ולוי סברו שעל אף שאין חיוב, בכל זאת יש כאן מעשה חסידות. אך יעקב סבר שלא עושים מעשה חסידות במקרה של פיקוח נפש.

ד. בוודאי יש למסור את הנפש על פגיעה בכבוד עם ישראל, ובוודאי יעקב ובניו הוגדרו באותה שעה כעם ישראל. אלא, המחלוקת היתה אם יש למסור את הנפש גם במקרה שיש סכנה לכל עם ישראל. דהיינו, בוודאי במקרה של פגיעה בכבוד עם ישראל, יחידים צריכים למסור את נפשם. אך לא נמסור את כל האומה, כיון שיש סכנה שלא ישאר מעם ישראל. יעקב סבר שהסיכון כאן יותר מדי גדול, סיכון פגיעה בכל עם ישראל - ביעקב ובכל בניו.

השאלה היא, מי צדק במחלוקת זו. אולי אפשר להביא סיוע לשמעון ולוי ממה שנאמר בפסוקים מיד לאחר מכן: "וַיִּסְעוּ, וַיְהִי חַמַּת אֱלֹהִים עַל הָעָרִים אֲשֶׁר סָבְבוּתֵיהֶם, וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרַי בְּנֵי יַעֲקֹב" (לה, ה). היתה כאן סייעתא דשמיא.

ויתירה מכך, שמעון ולוי השיגו את מטרתם - הוחזר כבוד עם ישראל, הרי כולם מסביב פחדו מבני יעקב.

ג. מות שמשון

נעבור למקור השני והוא מות שמשון. כתוב בספר שופטים (טז, כג-ל):

וּסְרִי פְּלִשְׁתִּים נֶאֱסָפוּ לְזַבַּח זָבַח גָּדוֹל לְדָגוֹן אֱלֹהֵיהֶם וּלְשִׁמְחָה, וַיֹּאמְרוּ: נִתֵּן אֱלֹהֵינוּ בְּיָדְנוּ אֶת שְׁמִשׁוֹן אוֹיְבֵינוּ. וַיֵּרְאוּ אֹתוֹ הָעָם וַיְהִלּוּ אֶת אֱלֹהֵיהֶם, כִּי אָמְרוּ: נִתֵּן אֱלֹהֵינוּ בְּיָדְנוּ אֶת אוֹיְבֵנוּ וְאֵת מַחְרִיב אֲרָצֵנוּ וְאִשֶּׁר הִרְבָּה אֶת חֲלָלֵינוּ. וַיְהִי כְּטוֹב לָבָם, וַיֹּאמְרוּ: קִרְאוּ לְשִׁמְשׁוֹן וְיִשְׁחַק לָנוּ, וַיִּקְרָאוּ לְשִׁמְשׁוֹן מִבֵּית הָאֲסוּרִים וַיִּצְחַק לִפְנֵיהֶם וַיַּעֲמִידוּ אוֹתוֹ בֵּין הָעַמּוּדַיִם: וַיֹּאמֶר שְׁמִשׁוֹן אֶל הַנַּעַר הַמְחַזֵּיק בְּיָדוֹ: הִנֵּיחָה אוֹתִי וְהִמְשִׁנִּי אֶת הָעַמּוּדַיִם אֲשֶׁר הִבִּית נָכוֹן עֲלֵיהֶם וְאֲשַׁעֵן עֲלֵיהֶם: וְהִבִּית מְלֵא הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים וְשָׁמָּה כֹּל סְרִי פְּלִשְׁתִּים, וְעַל הַגָּג כְּשֶׁלֶשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ וְאִשָּׁה הָרְאִים בְּשָׁחוֹק שְׁמִשׁוֹן. וַיִּקְרָא שְׁמִשׁוֹן אֶל ה' וַיֹּאמֶר: אֲדֹנָי ה', זָכַרְנִי נָא וַחֲזַקְנִי נָא, אַךְ הִפַּעַם הִזָּה הָאֱלֹהִים, וְאִנְקָמָה נִקַּם אַחַת מִשְׁתִּי עֵינֵי מְפִלְשֵׁתַיִם. וַיִּלְפַּת שְׁמִשׁוֹן אֶת שְׁנֵי עַמּוּדֵי הַתֶּנּוֹף אֲשֶׁר הִבִּית נָכוֹן עֲלֵיהֶם וַיִּסְמְךְ עֲלֵיהֶם אַחַד בְּיַמֵּינוּ וְאַחַד בְּשָׁמְאָלוֹ. וַיֹּאמֶר שְׁמִשׁוֹן: תָּמוּת נַפְשִׁי עִם פְּלִשְׁתִּים, וַיִּט בָּכַח וַיִּפֹּל הִבִּית עַל הַסְּרִינִים וְעַל כָּל הָעָם אֲשֶׁר בוֹ, וַיְהִיו הַמֵּתִים אֲשֶׁר הִמִּית בְּמוֹתוֹ רַבִּים מֵאֲשֶׁר הִמִּית בְּחַיָּיו.

מה היה ההיתר לשמשון להרוג את עצמו? הרי הוא מאבד את עצמו לדעת, והדבר אסור (ברחוב את הדיבור על כך בהמשך, כשנדון בנוגע להריגת שאול)! אלא, נראה שכאשר היה שמשון שבוי בידי הפלישתים היתה כאן פגיעה בכבוד עם ישראל. הרי שמשון היה גיבור עם ישראל, שופט של עם ישראל, ובוודאי הפגיעה בשמשון היא פגיעה בכבוד עם ישראל. שמשון ראה לנכון למסור את נפשו כדי להציל את כבוד עם ישראל. ואכן, ה' סייע בידו למען מטרה זו, להחזיר את כבוד עם ישראל.

² קרי: אלהים.

ד. הריגת שאול

נעבור למקור השלישי. כתוב בספר שמואל א' (לא, ג-ד):

וַתִּכְבַּד הַמְּלָחָמָה אֶל שָׁאוּל וַיִּמְצָאֶהוּ הַמּוֹרִים אַנְשִׁים בְּקִשְׁתּוֹ וַיַּחַל מְאֹד מִהַמּוֹרִים. וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לְנִשְׂאָא כְּלִי: שְׁלַף חַרְבְּךָ וַדְּקֹרְנִי בָּהּ, פֶּן יָבֹאוּ הָעִרְלִים הָאֵלֶּה וַדְּקֹרְנִי וְהִתְעַלְלוּ בִּי, וְלֹא אָבָה נִשְׂאָא כְּלִי כִּי יָרָא מְאֹד, וַיִּקַּח שָׁאוּל אֶת הַחֶרֶב וַיַּפֵּל עָלָיָהּ.

האם שאול הרג את עצמו על פי דין?

מובא במדרש בראשית רבה (לד, ג):

"כל רמש אשר הוא חי... אך בשר בנפשו דמו". ר' יוסי בר איבו בשם ר' יוחנן: אדם הראשון שלא הותר לבשר תאוה לא הוזהר על אבר מן החי, אבל בני נח שהותרו לבשר תאוה הוזהרו על אבר מן החי, "אך", להביא את החונק עצמו, יכול כשאול? תלמוד לומר "אך", יכול כחנניה מישאל ועזריה? ת"ל "אך".

מכאן יש ללמוד, ששאול עשה את מעשהו על פי דין, וצריך להבין: מדוע היה מותר לשאול להרוג את עצמו?

נציין גם למה שנאמר במשנת רבי אליעזר (פרשה ט, עמ' 169):

אף ההורג את עצמו, הרי זה שפך דמים, שנאמר "ואך את דמכם לנפשתיכם אדרש". ולמה נאמר בו מיעוט? יכול אם הקיפוהו השונאים, כשאול, והיו מבקשין לתעב בו, יהא חייב על הריגת עצמו? ת"ל "אך", מיעוט לזה, שאינו חייב. יכול אם אמרו לו עבוד ע"ז ואם לאו אנו הורגים אותך, אם עמד והרג את עצמו, יכול יהא חייב, ת"ל "אך", מיעט את זה.

מדברי המדרש רואים, שגם שאול לא נחשב מאבד את עצמו לדעת, כיון שהוא מסר את עצמו מחשש שיבואו אחר כך לתעב בו וכו'.

מובא בגמרא במסכת עבודה זרה (יה ע"א):

ובחזרתן מצאוהו לרבי חנינא בן תרדיון שהיה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהלות ברבים וספר תורה מונח לו בחיקו. הביאוהו וכרכוהו בס"ת, והקיפוהו בחבילי זמורות והציתו בהן את האור, והביאו ספוגין של צמר ושראום במים והניחום על לבו, כדי שלא תצא נשמתו מהרה. אמרה לו בתו: אבא, אראך בכך? אמר לה: אילמלי אני נשרפתי לבדי היה הדבר קשה לי, עכשיו שאני נשרף וס"ת עמי, מי שמבקש עלבונה של ס"ת הוא יבקש עלבוני. אמרו לו תלמידיו: רבי, מה אתה רואה? אמר להן: גליון נשרפין ואותיות פורחות. **אף אתה פתח פיך ותכנס [בך] האש! אמר להן: מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבל הוא בעצמו. אמר לו קלצטונירי: רבי, אם אני מרבה בשלהבת ונוטל ספוגין של צמר מעל לך, אתה מביאני לחיי העולם הבא? אמר לו: הן. השבע לי! נשבע לו. מיד הרבה בשלהבת ונטל ספוגין של צמר מעל לבו, יצאה נשמתו במהרה. אף הוא קפץ ונפל לתוך האור. יצאה בת קול ואמרה: רבי חנינא בן תרדיון וקלצטונירי מזומנין הן לחיי העולם הבא.**

רבי חנינא בן תרדיון אמר שאסור לו לפתוח את פיו כדי שהאש יכנס לתוך פיו (ובכך הוא ימות יותר מהר). מאידך, הוא התיר לקלצטונירי להוסיף בשלהבת וליטול את הספוגין כדי שימות מהרה, והשאלה נשאלת - מה החילוק בין המקרים? לכאורה, אפשר היה להשיב שהיה מותר להסיר את הספוגין כיון שזה הסרת המונע, אך מדוע אפשר להוסיף בשלהבת?

כמובן, מגמרא זו למדים שאסור לאדם לאבד את עצמו לדעת אפילו מחשש יסורים. על פי גמרא זו דחה ר' משה סופר זצ"ל את הכתוב בשו"ת בשמים ראש, שאחד שחסר לחם והלך בפני שנים ואמר מאסתי חיי ואיבד את עצמו, לא נקרא מאבד עצמו לדעת, כיון שעשה כן מריבוי צרותיו ודאגות יסורים, או עוני גמור (עייני פתחי תשובה, יורה דעה שמה, ב).

על כך השיב בשו"ת חת"ם סופר (יורה דעה, סימן שכו):

הנה בלי ספק שהוא עון פלילי, אחד מג' החמורות עבודה זרה וגלוי עריות ושפיכת דמים, וכל העוברים אפילו מתו ברשעתם מ"מ מיתה ממרקת, וזה

במיתתו רצה את עצמו. וצא ולמד מר"ח בן תרדיון פ"ק דע"ז דאע"פ שהיה מצר מאד ומיתתו טוב לו מחיו, שהרי האספיקלטור שקירב מיתתו בסילוקן של ספוגי צמר זכה לחיי העוה"ב, מ"מ הוא עצמו לא פתח פיו שיכנס בו האש, יאמר מוטב שיטלנו מי שנתנה ואל ישליט הוא בעצמו (ובזה נזדייף ס' בשמים רא"ש ס' שמ"ה) ומוכח דאפ" המיצר ביותר מ"מ רוצח הוא ומת ברשעו.

בספר יד לאברהם (יורה דעה שמה, א) כתוב שאם אחד המית את עצמו משום שירא מעיניוים גדולים לא נקרא מאבד עצמו לדעת. ונראה שבסיס דבריו הוא מיתת שאול.

נראה שיש ליישב את המעשה של שאול על פי העיקרון שהוזכר לעיל. דהיינו, במקרה שמדובר על פגיעה בכבוד עם ישראל, יש למסור את הנפש. תפיסת מלך ישראל בשבי על ידי פלישתים היא פגיעה בכבוד עם ישראל שאין לדמותה. אי אפשר לשער את ההשפלה ובזיון של עם ישראל כשמלכם נמצא בשבי אצל אויבם. ובוודאי הפלישתים היו מבזים את שאול, ואין לתאר את ההשפלה.

ואכן, ראיתי שרש"ל, בספרו ים של שלמה (מסכת בבא קמא, פרק ח, סימן נט), הסביר את מעשה שאול באופן הנ"ל:

וגם אפשר משום כבוד מלך משוח ה'. שאין ראוי שימות בידי הערלים, ויעשו בו מיתת עינוי ובזיון, והוא חילול השם בדת אמונתנו.

ונוסיף לכך את המבואר בסמ"ק (מצוה ג):

ופירשו רבותינו (סנהדרין עד ע"ב) בעכו"ם וגילוי עריות ושפיכות דמים, ואפילו בצנעה - יהרג ואל יעבור. ושאר מצות, בצנעה - יעבור ואל יהרג, אם ירצה, אבל מדת חסידות שלא יעבור. ואין לומר מאחר שאמרו חכמים (שם) יעבור ואל יהרוג אם יעבור פיהם גם דמו הנה נדרש, כי מאחר שכוונתו לשמים צדקה תחשב לו, וראיה משאול שמסר עצמו למיתתה ואמר לנערו, פגע בי ואל יתעוללו בי הערלים, שנתכון לשם שמים.

נראה שיש להסביר, שהכוונה כאן ליסוד שנתבאר. ואכן, ראיתי שהחיד"א בשו"ת חיים שאול (חלק א, סימן מו) ביאר שכוונת הסמ"ק שהמית את עצמו משום שהתכוין לשם שמים שהנכרים לא ישלחו יד במשיח ה'.

ה. הבאת גוויות שאול ובניו לקבורה על ידי אנשי יבש גלעד

כתוב בספר שמואל א' (לא, יא-יג):

וַיִּשְׁמְעוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יְבִישׁ גִּלְעָד אֶת אֲשֶׁר עָשׂוּ פְּלִשְׁתִּים לְשָׂאֹל: וַיִּקְוּמוּ כָּל אִישׁ חֵיל וַיֵּלְכוּ כָּל הַלַּיְלָה וַיִּקְחוּ אֶת גְּוִיֹת שָׂאֹל וְאֶת גְּוִיֹת בְּנָיו מִחוֹמַת בַּיִת שָׁן, וַיָּבֵאוּ יְבִישָׁה וַיִּשְׂרְפוּ אֹתָם שָׁם: וַיִּקְחוּ אֶת עֲצָמוֹתֵיהֶם וַיִּקְבְּרוּ תַחַת הָאֲשֶׁל בְּיַבְשָׁה וַיִּצְמְחוּ שְׂבַעַת יָמִים.

מי התיר לאנשי יבש גלעד לקחת סיכון כזה להציל את גווית שאול, הרי בוודאי היתה כאן סכנת נפשות. אלא, נראה שהיתה כאן פגיעה בכבוד עם ישראל. על אף שלא שבו את המלך שאול בחייו, הימצאות גוויתו של המלך בידי אויב יש בה השפלה לעמו של המלך. וכאן הפלישתים באו לבזות ולהשפיל את עם ישראל.

ו. סירוב לכרוע ברך לפני המן

מסופר במגילת אסתר (ג, א-ה):

אחר הדברים האלה גדל המלך אחשורוש את המן בן המדתא האגגי, וינשאֵהוּ, וישם את פסאו מעל כל השרים אשר אתו. וכל עבדי המלך אשר בשער המלך פְּרָעִים ומשִׁתְּחִים לְהֶמָּן, כִּי כֹן צִוָּה לוֹ הַמֶּלֶךְ, וּמְרַדְּכִי לֹא יִכְרַע וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה: וַיֹּאמְרוּ עֲבָדֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ לְמְרַדְּכִי: מִדּוּעַ אַתָּה עוֹבֵר אֶת מִצְוֹת הַמֶּלֶךְ? וַיְהִי כְּאִמְרָם אֱלֹהֵי יוֹם יוֹם וְלֹא שָׁמַע אֲלֵיהֶם, וַיִּגְדִּי לְהֶמָּן. לְרֵאוֹת הַעֲמִידוֹ דְּבַרֵי מְרַדְּכִי כִּי הִגִּיד לָהֶם אֲשֶׁר הוּא יְהוּדִי: וַיֵּרָא הֶמָּן כִּי אִין מְרַדְּכִי פְרַע וּמִשְׁתַּחֲוֶה לוֹ וַיִּמָּלֵא הֶמָּן חֲמָה.

וצריך להבין: מי נתן למרדכי את הרשות שלא להשתחוות להמן, הרי יש כאן סכנת נפשות?! ונציין לאמור במדרש פנים אחרים (נוסחא ב, פרשה ג):

עבדי המלך - אלו הדיינים... אמרו לו: הוי יודע שאתה מפילנו בחרב.

עבדי המלך הם תלמידי חכמים. הם טוענים שיש כאן מעשה של פיקוח נפש. ובוודאי לא היה מדובר כאן על מעשה של עבודה זרה, שאז לא היה מקום לטענת התלמידי חכמים. אלא, לא היתה כאן עבודה זרה, ולכן לא היה חיוב למרדכי שלא להשתחוות להמן. ואם כן, נשאלת השאלה, איך הוא החמיר על עצמו בשעה של פיקוח נפש. ומדובר כאן על פיקוח נפש לא רק לעצמו, אלא גם לשאר עם ישראל.

אלא, נראה שהדיין כאן היה מצד פגיעה בכבוד עם ישראל. מרדכי לא היה מוכן לכרוע ברך להמן, כיון שבכך היתה פגיעה בכבוד עם ישראל. והדברים מבוארים מתוך מדרש אסתר רבה (ו, ה):

מה אמר להם מרדכי למי שאומר לו מדוע אתה עובר את מצות המלך? רבי לוי אמר: אמר להם מרדכי: משה רבינו הזהיר לנו בתורה (דברים כז, טז), ארוך האיש אשר יעשה פסל ומסכה, ורשע זה עושה עצמו עבודת כוכבים, וישעיהו הנביא הזהירנו (ישעיה ב, כב) חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא. לא עוד, אלא שאני איסגנטרין של הקדוש ברוך הוא שכל השבטים נולדו בחוצה לארץ וזקני נולד בארץ ישראל, אמרון ליה ונימר ליה, מיד ויגידו להמן וגו' אמר לון המן, אמרון ליה זקנו הלא השתחוה לזקני, הדא הוא דכתיב (בראשית לג, ו) "ותגשן השפחות וגו' ואחר נגש יוסף ורחל וישתחו", היתיב ועדיין לא נולד בנימין.

בהשתחויה לעשיו היתה פגיעה בכבוד עם ישראל.

אולם, לפי הבנה זו, צריך להבין במה נחלקו עמו הדיינים - עבדי המלך? נראה שאפשר ליישב במספר דרכים:

א. היתה כאן מחלוקת אם יש לעם ישראל גדר של אומה, כשהם בגלות, מפוזרים ומפורדים. עבדי המלך סברו שאין להם גדר של אומה, ולכן

אין כאן פגיעה בכבוד עם ישראל. אך מרדכי סבר שעדיין יש להם גדר של אומה, ויש כאן פגיעה בכבוד עם ישראל.

ב. עבדי המלך סברו, שלא היתה פגיעה ישירה בכבוד עם ישראל. הציווי היה לא רק על עם ישראל, אלא היה ציווי כללי לכל אחד ואחד להשתחוות להמן. אלא, מרדכי סבר שעל אף שלא היה כאן ציווי בפרט לעם ישראל, בכל זאת, עצם המציאות שאחד מעם ישראל משתחוה למישהו מאומות העולם, יש בכך פגיעה בכבוד עם ישראל. ובוודאי מרדכי שהוא אחד מחשובי עם ישראל, אחד מן הסנהדרין (עיי' מגילה טז ע"ב).

ג. יש להסביר, שלא היתה כאן מחלוקת אם יש חיוב. לא היה כאן חיוב מצד הטענות שהוזכרו לעיל. אלא, הויכוח אם מותר מצד מידת חסידות. עבדי המלך סברו שאין כאן מקום למעשה חסידות, כיון שיש בכך סיכון לנפשות רבות מעם ישראל.

ז. שריפת כתבי קודש

יש תשובה מאוד מעניינת של ר' יעקב ריישר, בשו"ת שבות יעקב (חלק ג, סימן י), שבה יש דיון בנוגע להיתר שריפת כתבי קודש כדי שלא יבואו לידי בזיון על ידי אומות העולם. וכך מובא בתשובה:

נשאלתי... על דבר כתבי קודש הקרועים הבלואים, שמתרבים בכל שנה ושנה, כשמנקי' הבתים לימי הפסח ואין עליות ב"ה מספיק להכילם גם יש לחוש לסכנת שריפה שהוא סכנה גדולה בזמנים הללו בכן נתנו הכתבי קודש לפני איזה שנים תוך חביות גדולות והעמידו החביות בבית הקברות ונגנבו כולם או רובם ע"י עכו"ם ובאו לידי בזיון גדול עד שהיו מקנחין בהם אם מותר לשרפם או לא: תשובה... ונהגו כן ע"פ הוראת גדולי בעלי הוראה שראו ג"כ שא"א לעשות תקנה דגניזה שלא יבאו לידי בזיון יותר למקום הטנופת, ע"כ התיירו לשרפם. **וגדולה מזו מצינו שהתיירו לאבד את עצמו לדעת בכה"ג** כדכתיב בשמואל ל"א ויאמר שאול לנושא כליו שלף חרבך

ודקרני בה פן יבואו הערלים האלה ודקרני והתעללו בי ע"כ. הרי אף דמאבד עצמו לדעת הוא מן העבירות החמורות דאין להם חלק לעה"ב ואין מספידין עליהם, אפ"ה התירו אפי' על הספק כמשמעות לשון המקרא פן יבואו הערלים וגו' והתעללו בי וכן הסכמת כל הפוסקים כמבואר בי"ד סי' שמ"ה ולא חיישי לחיי שעה...

מדבריו למדים, שהוא הבין ששאל הרג את עצמו מצד הצלת כבוד עם ישראל, ומתוך כך למד לדינו והתיר לשרוף את כתבי הקודש.

ח. מסקנה

הבאנו מקורות שונים, מתוכם נראה שאפשר ללמוד את היסוד שפתחנו בתחילת המאמר - חיוב מסירת הנפש להציל כבוד עם ישראל. נראה, שאפילו אם אין חיוב, בוודאי אין בכך איסור ויש בכך מעשה חסידות, וזה נכון אפילו לדעת הרמב"ם, שסובר שבמקרה שלא מדובר שמחייבים אותו לעבור על ג' עבירות, וכן אינו שעת השמד ואינו בפרהסיא, יש איסור ליהרג ולא לעבור - הרי הוא מתחייב בנפשו. כאן מדובר בהצלת כבוד עם ישראל שהיא הצלת חילול השם. הרי כבר כתוב במכילתא דר' ישמעאל (פרשת בשלח, מסכתא דשירה, פרשה ו):

"וברוב גאונך תהרוס קמיך", הרבית להתגאות נגד מי שקם נגדך, ומי הם שקמו נגדך? הם שקמו נגד בניך. תהרוס קמיך, תהרוס קמינו אין כתיב כאן, אלא תהרוס קמיך, מגיד הכתוב שכל מי שקם כנגד ישראל כאלו קם כנגד הקב"ה. וכן הוא אומר "אל תשכח קול צורריך שאון קמיך עולה תמיד" (תהלים כג, כד), "כי הנה אויביך ה'" (שם תהלים צב, ז), "כי הנה אויביך יהמיון" (שם פג, ג), מפני מה? "על עמך יערימו סוד" וגו'. "הלא משנאיך ה' אשנא ובתקוממיך אתקוטט" (שם קלט, כא), מפני מה? "תכלית שנאה שנאתים" וגו'. וכן הוא אומר "כי הנוגע בכם נוגע בבבת עינו" (זכריה ב, יב), ר' יהודה אומר: בבבת עין אינו אומר כן אלא "בבבת עינו" כתיב, כביכול כלפי מעלה, אלא שפנה הכתוב כיוצא בו.

הנלחם נגד עם ישראל - נלחם נגד הקב"ה.